

esch Kerkblad".
geene hatelijk-
teelmaai niet een
c. We erkennen
tar „aanhangers“
kennen we hier

tsen geschreven
ken kennen we

erdamsche zaak,
rdam moest zijn
roepen van een
t land in rep en

ak zelfs openlijk

in Oude Pekels,
kelijk geding-De
Serken, in Gene-
ding zal worden

esluit, ter dezer
erdam (zie „He-
classis verklaart
en, dat Dr J. G.
de hem gestelde
en eveneens in
ring te verschij-
d, de classis ten
het Ondersteek-
dienst gespen-
ang der Kerken
t over te gaan“;
t de classis van
heeft gemaakt;

doeling van be-
een dienaar des
zal worden ont-
lijk is geworden,
uift, metterdaad
heeft gegeven,
wordt, zich op
klaren; en

aak, in een der-
ug verdient, van
taut, eerder wel,
t niet in het be-
een dienaar des
ssis, daadwerke-
ven (gelijk hier
vgl. niet alleen
ie der Part. Sy-
advies der hoog-
Theol. Fac. der
uitoefening van
jld, dat zijn zaak
aanhangig is.

treken bijna al-

dam Dr G. had

laan, zal zij zelf
geroepen wordt,
zij in deze zaak
e werk gaan.

erschat, ze mag

t land kent, zal

n.

een plaatselijke

rakter onze ker-

f niet, elke kerk

klarheid komt.

Generale Synode

door de kansen

minimum worden

HEPP.

EN.

gen van hetgeen
lopenden Jaar-
Verlaten, en
rattingen om on-
in ons geloof
ort U een vraag

vertoont de gees-
anneer de Heere
it verbergt. Dan
edigheid tot God
en op Zijn belof-
d, die, temidden
t, dat mijn Ver-
rlating een ver-
is van Zijn ge-
p in Hem, maar
vonwel God Zijn
óó kan en mag
God, vrede des
f doelt U op een
aschap met God,
irten? Ik geloof
des geestelijken
verstand, wil en
a, die bijna nlm-

mer een gevoelige ervaring hebben van de din-
gen des geestelijken levens. Nu missen die menschen
wel het gevoelsmoment in hun geloofsleven niet, want
anders zouden zij óók geen gemeenschap met God, vrede
en blijdschap des harten kunnen smaken, maar het is
bij dezulken dan toch heel anders, dan bij eenzijdige
gevoelsmenschen, die hun geloofsleven schier bouwen
op het leven des gevoels. Maar ook al doet men dat
niet, dan kent de ééne geloovige toch een gevoeliger
geloofsleven, dan de ander, waardoor het hem wel eens
meer aangenaam kan wezen. Meent U nu dit laatste, als
U het heeft over de geestelijke verlatenheid, die er is ter
beproeving des geloofs?

Als vrager, wat ik schreef in Nr. 2 van dezen jaar-
gang, nog eens rustig naleest, zal het hem, dunkt me,
duidelijk worden, dat ik bij „geestelijke verlatenheid“ niet
dacht aan wat hij in tweede instantie acht dat er mee
bedoeld kan zijn: afwezigheid van gevoelige genieting
der gemeenschap met God, maar wat hij er in eerste
instantie onder verstaat: verberging van Gods aan-
gezicht.

Wat hem in verwarring bracht was, dat hij onder
het woord „verlatenheid“ het begrip „verlatenheid“
schoof. Verlatenheid kan iets zuiver subjectiefs zijn:
een gevolg, niet van gedraging des Heeren jegens ons,
maar enkel en alleen van onze ziele-houding ten op-
zichte van Hem. Zelfs kan ze enkel gevoels-stemming
zijn. Verlatenheid daarentegen is nooit iets subjectiefs,
maar altoos objectief. Zij doelt op een zich onttrekken
van onzen God; op wat de Schrift noemt: een zich ver-
bergen van den Heere, verberging van Gods aangezicht,
een zich doof, een zich van verre houden, ook een stille
zijn (Ps. 83:2) van God.

Wat betreft de meening van vrager, dat bij zulke ob-
jectieve verlatenheid, als ze een beproeving is, Gods
kind niet op den Heere zou kunnen vertrouwen, verwijs
ik hem naar de Schriftuurplaatsen die ik in Nr. 2 noem-
de, en die overtuigend het tegendeel bewijzen. Het voor-
beeld van Job, door hem zelf aangevoerd, beslist hier
reeds alles. Vermoedelijk vergat hij, dat zulke verlatenheid
nooit volstrekt is. Was ze dat — het geloof zou in het
hart van Gods kind onmiddellijk bezwijken. Doch in vol-
strekten zin verlaat de Heere de zijnen nooit (Ps. 37:28;
94:14, Jes. 41:17). Ook in de verberging zijns aan-
gezichts, waakt hij over hun zielen en bewaart Hij hun
geloof voor ondergang. Jakob, in zijn worsteling aan
den Jabbok, en David, in Psalm 42, zijn treffende voor-
beelden daarvan.

En het woord des Heeren in Jes. 50:10: „Wie is er
onder ulieden die den Heere vreest, die naar de stem
zijns knechten hoort? Als hij in de duisternissen wand-
elt en geen licht heeft, dat hij betrouwe op den name
des Heeren en steune op zijn God“, zegt ons, hoe de
Heere, bij verberging zijns aangezichts, door dit ver-
trouwen zijns volks wil verheerlijkt worden.

Hoe dit mogelijk is, toont ons de Schrift in allerlei
woord en voorbeeld. Gods kinderen hopen dan op des
Heeren woord (Ps. 130:5); ze steunen dan op zijn
Naam (Jes. 50:10); ze gedenken dan de dagen van ouds
(Ps. 42, 77:6, 143:5).

Dat deze geloofs-oefening altijd vergezeld zou moeten
gaan van de genieting van Gods gemeenschap, van vrede
en blijdschap in Hem, is een misvatting. Schriftuur-
plaatsen als ik in No. 2 en ook boven noemde — denk
alleen aan 't voorbeeld van Job en van David in
Ps. 42 — bewijzen het wel anders.

Men vergeet toch niet, dat er in de oefening des ge-
loofs allerlei schakeering en gradatie is. Er is niet al-
leen een blij zich werpen in de geopende armen en aan
het liefdeshart des Vaders, maar ook een treuren om
het gemis zijner gemeenschap, een verlangen naar zijn
nabijheid, een uitzien naar zijn komst, een hopen op
zijn toezegging, een vertrouwend beiden van de vervul-
ling zijner beloften.

En dit alles gaat stellig niet om buiten het gevoel.
Maar, zooals de vrager zelf toont te beseffen, de mate
van gevoelsaandoening beslist niet over de echtheid.
Ze verschilt al naar ons zieleleven anders is aangelegd,
en wisselt zelfs bij denzelfden persoon rusteloos af. Wat
hier beslist is de oprechtheid.

V.

F.

WIJSBEGEERTE.

Iets over zielkunde.

Wilhelm Wundt.

I.

Nog belangwekkender figuur voor de psychologie
dan die van Fechner¹⁾ is voor ons die van
Wilhelm Wundt.

Geboren in Neckarsau in 1832 werd hij op 33-
jarigen leeftijd hoogleeraar te Heidelberg. Even-
als Fechner begon ook hij zijn loopbaan als fysio-
loog, doch nadat hij ongeveer een jaar lang de
wijsbegeerte in Zurich had gedoceerd, werd hij
in 1875 opvolger van Fechner in Leipzig als
hoogleeraar in de filosofie.

In 1879 stichtte hij aldaar het eerste psycho-
logisch laboratorium, het model, waarnaar
zoo vele laboratoria in en buiten zijn vaderland
zouden worden ingericht.

In de negentiger jaren, toen Wundt wel op het
toppunt van zijn roem was, waren veler blikken
naar Leipzig gericht, en van Wundt verwacht-
te men de oplossing van alle mogelijke vragen, die
het menschelijk hart evenzeer als de wetenschap
belang inboezemden. Toen de grootmeester evenwel
in 1920 stierf was zijn zon reeds aan het onder-
gaan; en met een zekeren hoort wordt er thans van
het geweldig instrumentarium, dat Wundt in zijn
laboratorium verzamelde, gesproken; zoowel in als
buiten Leipzig. Inderdaad, zijn theoretische be-
schouwing kon, evenmin als zijn praktische resul-
taten zulks vermochten, den toets van zulk een

¹⁾ Zie „De Reformatie“ van 19 Juni jl.

langen proefhijd doorstaan. En zijn eigen leerlingen
zag Wundt een anderen weg inslaan, hetzij dan dat
ze uit zijn standpunt consequenties trokken, die
hij niet wilde aanvaarden, 't zij dan dat ze radicaal
een anderen weg insloegen. Over deze leerlingen
echter later.

Wanneer we Wundt vergelijken met zijn voor-
ganger Fechner, dan kan niet worden ontkend,
dat hij veel meer nuchter is. Fechner met zijn Pan-
en-theïsme waagt zich tenslotte nog aan wat
volgens Wundt is het doen „van een soeverein-
nen bouwheer, die geheel naar eigen fantasie zijn
plannen maakt en uitvoert“. Maar hij wil anders.
De wijsgeer moet volgens hem zijn „de architect,
die op het terrein van het positieve weten, de
bestanddeelen van de aparte wetenschappen tot
een totale wereldbeschouwing weet te verbinden
en te bearbeiden“²⁾.

„Rückhaltlos“ heeft de „wetenschappelijke filo-
sophie“ de feitelikheden, door de empirische speci-
aal-wetenschappen gegeven, „als basis te erken-
nen“, „en daarvan uit te gaan“. Maar daarbij mag
deze filosofie dan niet staan blijven. Zij moet door
begripsmatig kennen deze resultaten der „Einzeln-
wissenschaften“ tot een „de behoeften van het
gemoed en de eischen van het verstand bevredig-
ende wereldbeschouwing“ weten op te heffen³⁾.

In aansluiting aan St. Mill ontwikkelt Wundt
dan zijn theorie over de „Principes der kennis
en de methode van wetenschappelijk onderzoek“
in zijn „Logik“⁴⁾.

Voor al echter uit zijn „Grundzüge der Physi-
ologischen Psychologie“⁵⁾ blijkt, dat,
hoewel Wundt meer nuchter en minder speculatief
te werk gaat dan Fechner, hij zich wel degelijk bij
dezen kan aansluiten. Dat doet hij dan ook in
laatsgenoemd werk zeer beslist; en dit boek, dat
hem een wereldnaam bezorgde, geeft aan, op welke
wijze hij zich de taak van de psychologie denkt.

Volgens hem toch kunnen alle psychische ge-
beurtenissen onderworpen worden aan het experi-
menteel onderzoek, en kunnen ze alle in verband
gebracht worden met fysiologische gebeurtenissen
en met de gegevens, die we omtrent ons zenuw-
stelsel hebben. Natuurlijk móest Wundt bij deze
opvatting zijn laboratorium wel openen, immers
eerst door het experiment kwam men volgens hem
tot kennis der psychische gegevens.

Nu meene men niet, dat Wundt materialist is
in den vollen platten zin. Verre vandaar. De ziel-
kunde, die alle psychische gebeurtenissen wil her-
leiden tot een hersenprikkel, die de psychologie
wil vervangen door fysiologie, hersen- en zenuw-
leer, keurt hij ten stelligste af. Zelf zegt hij: „Het
materialisme zet de psychologie in 't algemeen op
zij, om in haar plaats te stellen een imaginaire
hersenfysiologie, of, voor zoover het zich met theorie
inlaat, twijfelachtige en nimmer voldoende gevende
hersen-fysiologische hypothesen“⁶⁾. De „zielkunde
zonder ziel“ schijnt dus door Wundt afgewezen te
worden. Psychologische gebeurtenissen zijn volgens
Wundt niet „restloos“ te verklaren door fysiolo-
gische, als waren die twee identisch. Maar de fysio-
logische verschijnselen vormen volgens hem den
lichamelijken grondslag voor de psychologische. Een
wezenlijk verschil tusschen beide soorten van ver-
schijnselen vindt Wundt hierin, dat „de psychische
beelden steeds product zijn van een „scheppende
synthese“, terwijl de materiële wereld, dat wat
stoffelijk bestaat in de natuur, slechts vermag de
sommen van voorhanden zijnde elementen saam
te voegen; maar het zuiverzinnelijke kan nimmer
nieuwe scheppingen („Neuschöpfungen“) vormen“.

Natuurlijk is evenwel ook dat vormen van die
nieuwe psychische beelden, dat scheppend saam-
voegen, aan vaste wetten onderworpen. En ook deze
wetten moeten worden nagespeurd⁷⁾. En ook dat,
zooals licht te verstaan is, op den fysiologischen
grondslag, en in verband met de fysiologische ver-
schijnselen.

Zoo op het eerste gezicht is er in het optreden
van Wundt veel, dat aantrekt. En inderdaad heeft
zijn werk groote verdienste. Immers ook al ver-
schillen we zeer veel van hem, toch moet erkend
worden, dat ook hij, en hij mede voornam in de rij
der onderzoekers, den stoot heeft gegeven tot een
arbeid, waarbij elke vierkante millimeter van het
terrein van de fysiologie werd bekeken met het
doel om te zien, of er ook materiaal voor de
zielkunde was te vinden. Daarbij is het ook waar,
dat Wundt althans gepoogd heeft de zuiver ma-
terialistische psychologie te bekampen.

Maar zijn methode wordt toch gedrukt door ern-
stige wetenschappelijke bezwaren, en principiëel
is zijn theorie voor ons niet te
aanvaarden.

Wetenschappelijk gezien óók hebben we
onze bezwaren. En nu is ons blad er wel niet
in de eerste plaats om deze bezwaren naar voren
te brengen, maar een paar mogen we er toch
wel noemen.

¹⁾ W. Wundt, Metaphysik in Teubners „Kultur der
Gegenwart“ I 67, 101 & 99.

²⁾ W. Wundt, System der Philosophie, 1889, passim.

³⁾ Uitgekomen 1880—1884.

⁴⁾ Eerste druk verschenen in 1874.

⁵⁾ Grundriss der Psychologie¹, 385.

⁶⁾ Grundriss der Psychologie¹, 337.

⁷⁾ Grundriss der Psychologie¹, 32.

In de eerste plaats doen we opmerken, dat
Wundt van de zoogenaamde „zelfwaarneming“
(Selbstbeobachtung) bij de experimentele zielkunde
niet wil weten. Hij zegt, dat „zelf-waarneming“
slechts onder zeer bijzondere omstandigheden wer-
kelijk „waarneming“ is, en dat ze in alle gevallen
slechts bij groote uitzondering aanspraak kan
maken op den naam van exacte wetenschap. Eerst
door het voorafgaande experiment worden we tot
werkelijke zelfwaarneming in staat gesteld⁸⁾.

Maar dan mag de vraag gesteld worden of
Kölpe⁹⁾ geen gelijk heeft, wanneer hij zegt, dat
zonder zelfwaarneming het experiment toch altijd
slechts een „physikalische Spielerei“ is. Immers
hoe weten we, dat met deze of gene fysiologische
beweging een andere psychische gebeurtenis ge-
paard gaat?

En hier komen we vanzelf aan het tweede be-
zwaar.

De sprong van de fysiologische naar de psycho-
logische gegevens is, gezien van het standpunt
van Wundt, die van speculatief geredeneer niet
weten wil, zuiver een sprong in het donker. Er
is hier geen enkel exact gegeven, dat zulk een
sprong rechtvaardigt. Zonder een wetenschappe-
lijk a priori (van te voren gestelde) komt ook Wundt
er niet. Maar daarmee is zijn „wetenschappelijk
standpunt“ onhoudbaar.

En dan... eigenaardig is het, dat ook Wundt,
maar vooral de mannen van zijn school, telkens
weer ontrouw worden aan de eigen beginselen.
Immers waar de exacte, de waarneembare gegevens
deze mannen in den steek laten, daar neemt men
zijn toevlucht tot de overigens zoo gesmaade vulgair-
psychologie.

Geen wonder, dat ook in de wetenschappelijke
wereld ernstige bezwaren tegen deze z.g. fysio-
logische psychologie werden ingebracht¹⁰⁾.

J. WATERINK.

⁸⁾ Physiologische Psychologie, I, 5.
⁹⁾ O. Kölpe, Grundriss der Psychologie (1893), 8.
¹⁰⁾ cf. R. Bärwald, Psychologische Factoren des modernen
Zeitgeistes. (Schriften der Ges. f. Psych. Forschung) XV, 1.

OPVOEDING EN ONDERWIJS.

Dwergscholen.

VII.

Van Dr van der Vaart Smit ontvingen we
het volgende schrijven, waarop we in een volgend
no. hopen terug te komen.

J. W.

Hooggeachte Redacteur,

Mijn antwoord op Uw diepgaande bespreking mijner
brochure mag ik wellicht in den briefvorm klauden?
Welaan dan. In de eerste plaats dank ik U zeer
voor Uw vriendelijke waardeering, mij (met name in
Uw eerste artikel) zoo ruim toegemeten.

En in de tweede plaats vraag ik U excuus, dat ik
niet zoo uitvoerig op Uw opmerkingen — althans
niet bij deze gelegenheid — ingaan kan, als Uw
artikelen het verdienen. Immers, dan zou ik te veel
van Uw plaats moeten vergen.

En nu ter zake.

De groote kwestie die indertijd de „Standaard“-
hoofdartikelen „Om de vrijheid der school“ en thans
mijn brochure bezield, is deze, uitgedrukt in de wo-
den van Minister H. Colijn: „Ons budget sluit,
maar op een veel te hoog peil van uitgaven,
ieder wien de toekomst van ons volk
ter harte gaat, moet verlaging van dat peil najagen.
Maar het aantal objecten, waarop een eenigszins
belangrijke vermindering van uitgaven mogelijk is,
is beperkt. Als men de sociale verzekeringen onaan-
geroerd laat, zie ik er slechts twee: de defensie
en het onderwijs.“

Over de defensie-bezuiniging verscheen ter
„Standaard“-drukkerij een brochure die van 30 mil-
lioens (!) bezuiniging sprak.

Onderwijs zou naar verhouding, (en met be-
houd van de tegenwoordige salarissen) nog meer
dan 30 miljoen bezuiniging moeten brengen!

Over onderwijs verscheen, in uitwerking van vroe-
gere „Standaard“-hoofdartikelen, mijn door U bespre-
ken brochure, met de tendens een systeem te schet-
sen, dat — zonder het peil der salarissen en zonder
het peil van het onderwijs te drukken — een der-
gelijke inderdaad geweldige bezuiniging zou moe-
ten mogelijk maken.

Voegt hier nog bij de opgave, dat de oplossing
gezocht moet worden zonder terug te gaan achter
de pacificatie, en voegt hier nog bij, dat
in onderscheiding van een soort „staatschoolstrevens“
meer dan tot dusver de leuze „de school aan de
ouders“ over de heels linie moet worden bevorderd
en derhalve de vrijheid van schoolstichting niet
ingekrompen maar uitgebreid moet worden, — en
dan is de probleemstelling der brochure gegeven.

Of ik in het schetsen eener oplossing van dit pro-
bleem geslaagd ben?

Dit ware te veel gezegd. Ik dien mijn werk slechts
aan als „proeve eener godachtenformuleering over
een anderen gang van zaken op schoolgebied“.

Maar wel houd ik vast, dat Minister Colijn, die
al sinds jaren de bovenstaande probleemstelling geeft,
volkomen terecht zegt, dat (zie „woord vooraf“) „de
richting waarin de brochure de oplossing zoekt
hem juist lijkt“.

Op de ingebrachte critiek zou ik in dit verband
als eerste wedervraag willen vragen, of U niet te
weinig rekening gehouden hebt met zulk een ge-
weldig bezuinigings-eisch, als de Minister van Fi-
nanciën in het belang der toekomst van ons vader-
land stellen moet?

En toch — de tijd zal het eischen. Lost rechtis het probleem niet op, dan zal links de taak eenmaal op andere wijze overnemen. Men leze daartoe slechts de vele uitlatingen door, van welke ik er eenige citeer (pag. 46 v.) en merke, hoeveel gevaar de situatie in zich bergt.

En nu de hoofdzakelijke kritiek: de kwestie van het erkennen van drieërlei hoofdrichting.

In dit opzicht is er misverstand tusschen mijn critici en mij. Die maatstaf namelijk wordt door mij uitsluitend en alleen aangeboden als (abstracte) maatstaf voor de overheid om te berekenen hoeveel geld ze maximaal aan een bepaalde stad of dorp voor het onderwijs zal kunnen toewijden, geheel afgezien van den reëlen toestand in die stad of dat dorp zelf. Zeker, hierbij is misverstand mogelijk. Des te meer, omdat we vooral sinds 1920 zoo aan de vereenzelviging van staatszaak en volkszaak gewend raken, dat het misverstand vaak voor de hand ligt. Maar dan is ook des te meer getuigenis nodig. Want U zult het met mij eens zijn, denk ik, dat die vereenzelviging zoo God het niet verboodt, op het „diensthuus“ uitloopen moet! Mijns inziens moet de oplossing van het gestelde probleem gezocht in de scherpe onderscheiding van „staatszaak“ en „volkszaak“ (het adagium van Minister Colijn).

Wat de staatszaak betreft: De overheid begint met rekenen. Geheel abstract kan ze dit natuurlijk niet doen. Ze kan bijv. niet met doen alsof ze met het betalen van één school per dorp zou kunnen volstaan. Ze heeft met zekere differentiatie in het volksleven te rekenen. Maar ze rekent toch (om tot een minimum te komen) zoo eng mogelijk. En zoo komt ze tot een bepaald bedrag dat ze hoogstens aan zekere groepen van steden en dorpen (klassificatie) kan toekennen.

Daarna komen we tot de volkszaak. Hier „wijze“ de overheid absoluut niet „aan“. Hier wachtte ze af, wat uit het particulier initiatief ophloei. Het stichten van scholen moet, behoudens enkele der ook thans gestelde algemeene voorwaarden aangaande den bouw, het peil van het onderwijs, hygiëne, enz., vrij zijn.

Vervolgens komt dan de praktische moeilijkheid, hoe het bedrag, dat de overheid abstract als maximum heeft afgeleid, onder de werkelijk bestaande scholen in een bepaalde plaats concreet te verdeelen zij. Deze praktische moeilijkheid is m.i. althoewel niet gemakkelijk op te lossen, zeker ook niet onmogelijk op te lossen. Hier ontbreekt mij de plaats dit nader te ontwikkelen. Maar dit te ontwikkelen behoeft ook niet. 't Gaat alleen om het verduidelijken van 't gestelde principe. En — zou aan dit principe, namelijk het principe van ongeveer een dusdanige onderscheiding tusschen staatszaak en volkszaak, niet een acceptabele belichaming kunnen worden gegeven?

Ik hoop, voor wat dit principe betreft, aangeduid te hebben, dat onzerzijds tegen een op deze wijze geschikt systeem geen principieele bezwaren behoeven te worden ingebracht; integendeel, indien het mogelijk zal blijken den eisch der geweldige verlaging van het peil onzer staatsuitgaven voor onderwijs nog dienstbaar te maken aan de vrijheidsidee, zal er groote reden tot dankbaarheid kunnen zijn.

En of nu confessioneel indifferentsie uit het doorvoeren van het geschetste systeem geboren zou kunnen worden? Neen! Absoluut niet! Het tegendeel zelfs! Want het eenige „drukkende“ dat het geschetste systeem kan hebben, is, dat de schoolvereenigingen weer zelf iets te betalen zullen kunnen krijgen. En — dit pleegt voor de beginselliefde over het algemeen juist een zegening te zijn. Zeker zal het ons, Gereformeerden, wel het allerminst benauwen. Dat heeft de geschiedenis reeds rijkelijk bewezen.

Wordt in de brochure (en reeds eerder ook in de „Standaard“-hoofdartikelen) van „Protestants-Christelijk“ gesproken, dan heeft dit nergens de bedoeling om de bestaande differentiatie te beletten, integendeel! Thans wordt die differentiatie belet door de bekende „gelijksortigheidsbepaling“. Deze bepaling dient thans tot beperking der vrijheid; als noodmaatregel; en dus tijdelijk ten einde door iets beters vervangen te worden, opdat het niet blijft en een klem wordt. Maar bij het nieuwe geschetste systeem verdwijnt dit beletsel. De differentiatie wordt vrij. Alleen als het op het ontvangen van de staatsgelden aankomt, zal blijken, dat de overheid niet elke differentiatie

ten volle kan honoreren, ook al laat zij ze vrij. En dat zal nimmer kunnen. Alles vrij en dan tegelijk een overheid die alles betaalt, kan nooit. Op het oogenblik betaalt de overheid, maar laat niet alles vrij. Wij willen liever, dat ze alles vrij laat — en 't met die vrijheid waagt — maar dan niet alles betaalt. En indien zoo, — dan is daartoe een maatstaf nodig. In zekeren zin keert hier dan wettelijk het „gelijksortigheidsbegrip“ terug, maar dan alleen als maatstaf voor de billijke verdeling van beschikbare gelden.

Verder: U verstaat het niet dat ik voor buurtschapsscholen zoo iets bepleit als relatieve neutraliteit. Ja, maar dit is bij gebrek aan beter. Ik bedoel die buurtschapsschooltjes, die geen voldoende aantal kinderen opleveren, om daar op grond der wet een „bijzondere“ school te kunnen stichten. Op 't moment zijn zulke buurtschapsschooltjes „openbare“ scholen zonder meer. En dat moet toch zoo niet blijven. Bepleiten ook daar voor zeg bijv. elke 10 kinderen een Roomsche, een Gereformeerde, een Hervormde school wettelijk mogelijk te maken, ware dwaasheid. Wat dan? Ik voor mij zie geen ander redmiddel ter breking van het monopolie der „openbare“ school dan wettelijke verzachting der zulke schooltjes van het neutraliteitsbegrip. Practisch wordt dat reeds vaak in toepassing gebracht. Want juist in die buurtschapsschooltjes vindt men vaak „openbare“ schoolhoofden van Christelijke belijdenis, die Zondags nog een Zondagschooltje houden, ook in de week op allerlei wijze in de school „evangeliseren“, enz.

Tenslotte: Sinds 1920 is de roep naar een onderwijs-wet welke meer in overeenstemming is met de leuze: „de school aan de ouders“, onder ons steeds sterker geworden. Op 't oogenblik schijnt dit te luwen. Dat komt voor een niet gering deel, omdat het zoo moeilijk is, het met elkander eens te worden over de structuur van een nieuwe wet. Zoodra er voorstellen komen — de brochure in kwestie bewijst het — komt ook meeningsverschil los. En — U is zoo voorzichtig en tactisch Uw eigen voorstellen even te bewaren tot ik uitgesproken ben. Waarlijk, dat is voorzichtig. Ik kan slechts zeggen, dat hoe meer ik de moeite zie, om het met elkander eens te worden, ik ook des te meer de noodzakelijkheid der wet van 1920 leer erkennen en 't werk van Minister De Visser leer waardeeren. 't Kon in 1920 onmogelijk anders. 't Zou ook nu, in 1925, wellicht niet anders kunnen.

En een andere oorzaak, waarom de roep naar een reconstructie der wet onder ons op 't moment schijnt te luwen, is het feit, dat een geestverwant in den engeren zin des woords, thans minister van onderwijs is. Een iegelijk wacht af. En doet dit met vertrouwen. In handen van Minister Rutgers is de wet van 1920 zeker nog zoo kwaad niet. Nog nooit heeft de wet zulk een goede kans onder ons anti-revolutionairen gehad.

En derdenz, de huidige minister van onderwijs heeft nooit verborgen, dat hij het scheppen van een nieuwe wet op het L. O. nog zoo noodig niet vindt.

Om dat alles luwt de discussie.

En toch is het jammer. Want het probleem blijft hetzelfde. En de oplossing laat zich wel voor een kort poosje, maar niet op den langen duur ter zijde schuiven.

Hooggeachte Redacteur, nogmaals, ik dank U voor Uw vriendelijke bespreking, ik hoop dat U mij niet euvel duidt, dat ik niet op de bijzaken ben ingegaan — immers hoe zou ik in dit bestek dat kunnen — en ik vertrouw althans eenigermate in deze discussie tot verheldering van het in de brochure bepleite te hebben kunnen bijdragen.

Met beleefden dank voor verleende plaatsruimte,

Uw dw. dr.,

VAN DER VAART SMIT.

LITERATUUR EN KUNST.

Christina Doorman, Selma Lagerlöf.

Zeer veel reeds werd geschreven over de Zweedsche kunstenaar Selma Lagerlöf en haar werk, niet alleen door buitenlandsche publicisten, maar ook door Nederlanders, in onze eigene taal. Talrijk zijn de artikelen, de grotere en kleinere studiën, die men samenbrengen kan, als men over de

Schrijfster van het wonder-mooie en altijd weer bekorende „Gösta Berling“ materiaal zoekt. Het is daarom ook niet in de eerste plaats de verwachting op iets nieuws, die aanstonds onze belangstelling wekt, als een nieuwe studie over Selma Lagerlöf wordt aangekondigd, maar de aantrekkelijkheid van het onderwerp. Als men „Gösta Berling“ gelezen heeft, werkelijk gelezen, en men de zeldzame bekoring van dat boek heeft gevoeld, wil men telkens weer in die lectuur terugvallen, door te lezen, wat anderen er over schrijven en grijpt men belangstellend naar een nieuw boek, dat over de Schrijfster van „Gösta Berling“ en haar werk verschoont.

Eenige maanden geleden nu kwam zulk een nieuwe studie van de pers, en daar wellicht ook onder onze lezers sommigen zijn, die interesse hebben voor de Lagerlöf-literatuur, kan het zijn dat men nu hebben, op dit boek eens de aandacht te vestigen.

Het is „Selma Lagerlöf, haar leven en haar werken op Marbacka“ en geschreven door een Auteur, die reeds eerder over dit onderwerp handelde in tijdschriftartikelen, Christine Doorman²⁾. Christine Doorman heeft in Zweden gereisd en daar Selma Lagerlöf persoonlijk ontmoet, ze heeft de Lagerlöf-literatuur bestudeerd, zoo goed als ze de verschillende boeken van de Schrijfster heeft gelezen, ze beschikt dus over voldoende kennis van zaken om betekenisvolle verlichting te kunnen geven over deze veelszins moeilijke materie.

Al aanstonds op de eerste bladzijde van haar boek komt ze met een opmerking, welke juistheid de lezer van Selma Lagerlöf's boeken, terstond gevoelen kan. „Wanneer men“, zoo zegt ze, „een volkomen beeld wil geven van Selma Lagerlöf en haar werk, dan is het noodig, dat men het land kent en met eigen oogen gezien heeft, waaruit zij behoort is. Want zoozeer is zij één met haar Zweden en bovenal met haar provincie Wermland, dat men zich haar zelve en haar sagenfiguren, haar haar werk niet kan voorstellen, niet tot op den bodem der ziel kan verstaan, wanneer men dat Zweden en Wermland niet kent.“

Daargelaten nu voor het oogenblik de minder mooie styleering van dezen zin (over 't geheel vind ik den stijl van het boek slordig), wat hier gezegd wordt is zeker juist. Inderdaad doet de nauwkeurige lectuur van „Gösta Berling“ en b.v. ook van het laatst verschenen boek „Marbacka“ (Selma Lagerlöf's Jeugdbiografie) duidelijk zien, dat de Schrijfster zoo geheel één is met haar Wermland, daar van zoozeer „de personificatie“ is, dat het waar moet zijn, dat eerst de kennis van dat land en de verhoudingen de sfeer van Selma Lagerlöf's boeken volkomen kan doen begrijpen. Trouwens, mannen als Georg Brandes, André Bellesort, Oscar Levantin hebben in hun beschouwingen over deze literatuur hetzelfde getuigd.

Een tweede opmerking van betekenis maakt Christine Doorman als ze er op wijst, hoe Selma Lagerlöf in haar schrijven „haar landgenooten juist precies (geeft) wat zij vragen, waar zij behoefte aan hebben. Haar verhalen zijn de weerspiegeling van wat er in hen zelf omgaat... De Zweed vraagt om hem sprookjes en sagen te vertellen, vreemde emotioneeler en bovennatuurlijker nog dan dat welke hij diep in zichzelf hoort zingen gedurende de eentonigheid zijner winters en de slapeloosheid zijner zomers... Hij dweept met het onverwachte, de levendige, schokkende aandoeningen, met

¹⁾ Uita. van Nijgh en van Dittmar's Uitg. Mij. Rotterdam.

²⁾ Ik herinner mij in elk geval artikelen van haar hand in het Letterik. Bijblad van de „N. Rt. Ct.“ en in „De Vrije Arbeid“.

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN.

De Afzetting van den Docent A. Stoketee.

V.

Het was in de eerste plaats het litterarisch gedeelte van het onderwijs aan de Theologische School, waarover de Synode van 1882 haar zorgen moest uitrekken, maar toch niet uitsluitend. Ook met het oog op het theologisch gedeelte was versterking van leerkrachten gewenscht. Het lag n.l. in de bedoeling de oudste twee docenten, die beiden al de zeventig gepasseerd waren, voor een deel van hun arbeid te onthoefnen. De Curatoren stelden voor, dat de Synode twee docenten benoemen zou, van wie een zich geheel aan de litteraire vakken zou wijden en de ander ook voor een deel in de theologie zijn hulp verleenen zou (Handelingen 1882, p. XXII).

Het was dus te verwachten, dat er twee nieuwe docenten zouden worden aangewezen, en het ligt voor de hand, dat in de kringen van hen, die hierover te beschikken hadden, de aanspraken en kansen van dezen en van dien gewogen werden. Men mag gerust aannemen, dat de meeste leden der Synode hierin niets anders voor oogen hadden dan het belang der School, maar men zie aan den anderen kant niet over het hoofd, dat hier een terrein was voor intrigues. Daarbij hielden men in het oog, dat nog al dikwijls dezelfde personen telkens opnieuw naar de Generale Synode afgevaardigd werden. Als van zelve kregen zulke figuren in den loop der jaren een zeker overwicht, dat wel in vele gevallen heilzaam gewerkt

zal hebben, maar dat toch ook een gevaarlijken kant, had.

Stoketee heeft het ondervonden. Ongetwijfeld lieten de resultaten van zijn onderwijs te wenschen over, maar daarom mocht men hem zoo maar niet afzetten. De Synode had moeten begrijpen, dat men hem jaren aan een taak had belast, die ook voor krachtiger naturen dan hij te zwaar zou zijn geweest, en die men al lang had behoorde te verlichten. Reeds in '75 had De Lindeboom van Zaandam, de latere hoogleraar, betoogd, dat er naast Stoketee en Mulder nog twee docenten moesten worden benoemd, die geen predikanten behoefden te zijn (in zijn brochure „De Christelijke Gereformeerde Kerk“, Heusden, 1875, p. 57). De Synode, die in dat jaar bijeenkwam, heeft de benoeming van een nieuwen docent in de litterarische vakken wel overwogen, maar besloten daartoe nog niet over te gaan (Handelingen 1875, Art. 63). In '77 hadden Curatoren, met het oog op den slechten toestand der financiën, „den moed niet“ de Synode het voorstel te doen, „om het onderwijzerspersoneel aan de school te vermeerderen“; wel hoopten ze, dat de Heere hen daar spoedig toe in staat mocht stellen (Handelingen 1877, p. 83). Twee jaar later, in 1879, was het weer „het gemis van de noodige gelden, in verband met de ongunstige tijdsomstandigheden“, dat er hen van af deed zien vermeerdering van het aantal Docenten te vragen (Handelingen 1879, Art. 148).

Wat al lang eer had moeten gebeuren, had men althans in '82 behoorde te doen: voor het meer elementaire onderwijs in de klassieke talen één of twee leerkrachten naast Stoketee stellen en hem alleen de hoogste klassen laten. Of moende men hem geheel van het voorbereidend onderwijs te moeten onthef-

ten, dan had men hem eenige theologische vakken kunnen opdragen. De Curatoren brachten in de verdeling der vakken wel meer verandering aan en nu gerustheid hadden ze hem b.v. Exegese Nieuwe Testament en Homiletiek kunnen toevertrouwen. Een goed ingelicht, dan heeft hij soms ook wel theologische colleges gegeven.

Er was misschien ook wel wat anders op te vinden geweest. „Wij hadden in 1882 gewenscht, en hebben dat ook nog aan een lid der Synode gezegd“, aldus Ds T. Bos in „De Wachter“ van 10 April 1914 — „dat men Stoketee als Privaat-Dozent aan de School zou laten onder zekere financiële voorwaarden: dan zouden vele studenten, die leeren wilden van zijne lessen gebruik maken, waardoor het wetenschappelijk peil der School niet weinig zou zijn verhoogd“. Of dat gekund had, laat ik daar, maar men had althans moeten beproeven hem op de een of andere wijze voor de School te behouden. Dan was hij terecht in de gelegenheid gebleven te arbeiden aan de academische vorming der studenten. Dat was in Kampen heusch geen weelde, en in dat opzicht voorzag hij in een leemte, waarin het niet een ieder gegeven is te voorzien.

Was men aldus te werk gegaan, men zou inderdaad het belang der School hebben gediend. Ook zou men dan hebben gehandeld naar den eisch der Christelijke naastenliefde: het zwakke niet te vernietigen, maar te steunen, op te heffen. Deze eisch kleemde te menen, waar hier, in de Synode, de Kerk zelf optrad. Immers zoo men ergens in deze wereld van haat en afgunst, waarin het „homo homini lupus“ helaas! maar al te veel waarheid bevat, in deze „Vreterwereld“, door Stoketee zoo tekenachtig beschreven (in het onder

het geheim. Hij, die „C. derbare re. Zweedsche ken „zijn van (haar dat ons, in deze v. veel sterke eigen wer in het ver hoezeer de kunnen w.

Na deze gerlofs w. we moete gaat dan voerige b. literatuur we versch.

Zoo, da gen in de figuur als Martha D. de beeldd paalde jot voor de t Ekeby en verscheide in „Gösta werkelijkh transverf Dohna. Z immers n Dohna nie beren twij van Svart reede me tasie van rin, dat z men en it dat zijn t geleigd.

Een hoe boek is v van Selma sage en fr leeft in h meendenker er invloed maar niet een mysti van voorb en dan bli der Schrij geeft, dat lende van heid is. werk, dat Kungahall.

Ook is Lagerlöf, beeld dan ning van i geen voori mmering a telkens v boek „Ma trek van werk vind ning van comische sommige.

Met illu van Selma en, ofscho ook elders

titel versel zwakke vel Christus, i het teere.

Men he getracht he doch hem onodelo rol fel. Door leiden, is p dat ook l plaats“ in werd Steke zelfs drie.

Het is v driftoeren doelingen verkeerde daar men Men heeft met hem t en verlegte zou wel g bedloot. Di behandelde verder aan zoo lang o docenten h een noch Men klaagt maar in k zijner broe in 1914. Nu is he